

ارتباط مطلوب زن و مرد در قرآن و سیره اهل بیت علیهم السلام

حوری بیانی *

چکیده

ارتباط زن و مرد در دو حیطة کلامی و رفتاری انجام می‌شود. در سیره اهل بیت علیهم السلام برای هر دو حیطة ارتباط چهارچوبی تعیین شده است. در ارتباط کلامی، از زن و مرد خواسته شده است که به معروف با هم سخن بگویند و در ارتباط غیر کلامی، سیره اهل بیت علیهم السلام با تکیه بر مفاهیمی چون نگاه و پوشش و... رفتار عقیفانه‌ای از فرد دیندار طلب می‌کند. رفتار عقیفانه مطلوب می‌توانند بر اساس جنسیت متفاوت باشند و عفت اصل اخلاقی حاکم بر روابط زن و مرد است.

کلیدواژگان

ارتباط زن و مرد، ارتباط کلامی و غیر کلامی با نامحرم، عفت در قرآن و سنت.

انسان، موجودی مدنی است و گرایش به زندگی اجتماعی دارد. در چارچوب زندگی اجتماعی، روابط خواسته و ناخواسته زیادی ایجاد می‌شود. در یک تقسیم‌بندی می‌توان این روابط را با توجه به جنسیت، به روابط دو هم‌جنس یا دو غیر هم‌جنس تقسیم کرد. حدود روابط دو غیر هم‌جنس، دغدغه افراد زیادی است چرا که، در این نوع رابطه، غریزه جنسی، نقش مهمی را بازی می‌کند و می‌تواند آسیب‌هایی را برای افراد داشته باشد. در طول زندگی بشر، سه رویکرد نسبت به این روابط، وجود داشته است.

(الف) روابط حداقلی (رویکرد مبتنی بر رهبانیت)

(ب) روابط حداکثری (رویکرد مبتنی بر آزادی روابط)

(ج) اعتدال (رویکرد ادیان الهی) در رویکرد دینی، زنان و مردان می‌توانند با یکدیگر روابط سالمی داشته باشند، البته رفتارهای خاصی مطلوب دین است.

ضرورت و هدف: جامعه ما، دارای باورهای عمیق دینی است و بسیاری از مردم، رفتارهای خود را با توجه به این باورها، تنظیم کرده‌اند؛ اما با تغییر سبک زندگی و گسترش روابط آزاد میان افراد از دو جنس، از یک طرف و بی توجهی مقطعی به اهمیت پرداختن به اخلاق در روابط افراد، باعث شده است که برخی افراطی‌گری‌ها در نسل جوان، در حیطه روابط بین زن و مرد ایجاد شود. این آزادی‌های بی‌حد، تحت تأثیر آموزه‌های دنیای مدرن، با سرعت در حال انتشار است. از مهم‌ترین توجیحات برای روابط بی‌ضابطه با جنس مخالف، پاک‌ی دل و فرق نداشتن زن و مرد است که با توجه به، اهمیت رفتار و نیت توأم، در اسلام توجیه اول بی اساس خواهد بود، ضمن این‌که، اسلام براساس تفاوت‌هایی که در خلقت زن و مرد وجود دارد، رفتارهای متفاوتی از آن‌ها انتظار دارد.

در رویکرد دینی به رفتارهای مبتنی بر اصول اخلاقی توجه ویژه‌ای شده است. حیطه ارتباط بین زن و مرد نیز از این قاعده مستثنی نیست و انتظار می‌رود که فرد دیندار بر طبق اصول و مبانی اخلاقی، رفتار اخلاقی از خود بروز دهد.

در این مقاله، در پی این هستیم که با نگاهی اجمالی به آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام چارچوب‌های احتمالی ارتباط کلامی و غیر کلامی بین انسان‌ها و زنان و مردان را در یابیم. و با واکاوی دقیق‌تر، ربط بین این رفتارهای مطلوب و اصل اخلاقی ناظر به آن‌ها را بفهمیم و پاسخی دینمدارانه به پرسش‌هایمان پیدا کنیم.

سوالات

آیا ارتباط زن و مرد در دین اسلام دارای ضابطه خاصی است؟
اگر ضابطه‌ای وجود دارد، این ضابطه از چه اصل اخلاقی نشأت گرفته است؟

مفهوم‌شناسی

ارتباط کلامی: ایجاد رابطه بین دو فرد از طریق کلام و صحبت کردن ارتباط کلامی نامیده می‌شود.

ارتباط غیر کلامی: رفتارهایی که از یک شخص صادر می‌شود و طرف مقابل هم این رفتارها را درک می‌کند. حتی سکوت هم می‌تواند نوعی ارتباط غیر کلامی باشد. (ساعتچی، ۱۳۶۹: ۷۹) بنابراین تعریف، رفتارهای ما، حامل پیام‌اند.

مهم‌ترین عناصر ارتباط غیر کلامی، هیئت جسمانی، پوشش، فاصله مکانی، چهره، و نگاه می‌باشد. (کاوه مریان، ۱۳۹۲: ۳۵ - ۴۹).

جنس: جنس، قسم، صنف، دسته، یکی از مدارج تقسیم‌بندی گیاهان و جانوران که پس از «گونه» قرار دارد، و شامل چند «نژاد» می‌شود، مردی و زنی. (معین، بی‌تا، ۳۵۸).

جنسیت: جنسیت، به حالت و کیفیت جنس، رجولیت یا انوئیت افراد اطلاق می‌شود. (لغت

نامه، دهخدا، ج ۵، ۷۸۷۶ و پیشین، معین، ۳۵۸) جنسیت، مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و رفتارهای

۱. فمینیست‌ها با تفکیک بین دو مفهوم جنس و جنسیت، قسمت اعظم تفاوت‌های زن و مرد را مح‌صول جامعه و فرهنگ می‌دانند و نقش‌های جنسی را ظالمانه می‌بندارند که باید با آن مبارزه کرد. از نظر آن‌ها، کلیشه‌سازی نقش جنسی، کنترل اجتماعی بر زنان را تضمین می‌کند. زنان تربیت می‌شوند تا در جامعه با دو حوزه مردانه و زنانه زندگی کنند و قدرت در عرصه عمومی را به مردان بسپارند.

است که در یک فرهنگ خاص شکل گرفته و به شخص مذکر یا مؤنث نسبت داده می‌شود. (هام، ۱۳۸۲: ۱۸۱؛ هولمز، ۱۳۸۷: ۲۶).

اخلاق جنسی: شهید مطهری رحمته الله علیه در تعریف اخلاق جنسی، می‌نویسد: قسمتی از اخلاق به معنای عام است که شامل عادات، ملکات و روش‌های بشری است که با غریزه جنسی بستگی دارد. (مطهری، بی‌تا: ۱۳). بنابراین، این دسته از گزاره‌های اخلاقی، ناظر به جنسیت افراد است و می‌تواند بسیاری از روابط بین دو جنس را تحت تأثیر قرار دهد. اما از آنجا که تشخیص همه گزاره‌های اخلاقی و به خصوص تشخیص احکام موضوعات جدید و نیز تکلیف انسان در برخی موارد از عهده توانای‌های عقل بیرون است رجوع به دین و گزاره‌های دینی جایگاه خاصی در اخلاق جنسی دارد.

ارتباط و جنسیت

روح انسان جنسیت ندارد اما، برای ساماندهی خانواده و امور جامعه، دو ظرفیت متفاوت در زن و مرد از طرف خداوند گذاشته شده است. (جوادی آملی، ۱۳۷۱: ۶۸) روابط زنان و مردان، در جامعه امروز گسترش یافته است. باید توجه داشت که، ویژگی‌های جنسی زن و مرد در دو حیطة ارتباط حضور دارد: حیطة مربوط به فعالیت غریزه جنسی و خصوصیات هر جنس در انجام وظایف. (کاوه مریان، ۱۳۹۲: ۲۴).

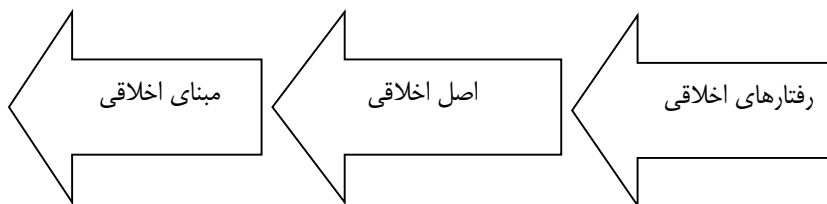
آنان تفاوت‌های جنسی، را بسیار محدود دانسته و آن را مجاز به دخالت در وضع قوانین نمی‌دانند. در نتیجه، بسیاری از آنان، اخلاق مبتنی بر جنس را نمی‌پذیرند.

۱. در مطالعات اسلامی پیرامون زنان، تفکیکی بین مسأله جنس و جنسیت صورت نگرفته است اما از ظاهر مطالب چنین به نظر می‌آید که مراد، از زنانگی و مردانگی، تلفیقی از جنس و جنسیت است. زیرا تفاوت‌های فیزیکی (جنسی) معیار بسیاری از احکام‌اند و تفاوت‌های اجتماعی، مورد توجه بسیاری از علماء. در این نوشته، هر گاه از دیدگاه اسلامی سخن گفته شود، ناظر به همین کلیت است.

زندگی متعادل انسان، اقتضاء می‌کند که ارضاء غریزه جنسی به خانواده منحصر شود و اجتماع عاری از تحریکات جنسی باشد. (مطهری، ۱۳۶۹: ۲۲۱) بنابراین، باید تا جایی که ممکن است دامنه تأثیرگذاری غریزه جنسی در روابط بین دو جنس کم‌رنگ شود.

رابطه رفتار و اصل اخلاقی

رفتارهای اخلاقی، مبتنی بر اصول ثابت اخلاقی‌اند. رفتارها می‌توانند با توجه به زمان و مکان و جنسیت و... با هم متفاوت باشند، اما به اصل ثابتی رجوع کنند. استاد مطهری رحمته‌الله معتقد است: اصول اولیه اخلاق، معیارهای اولیه انسانیت، مطلق است، ولی معیارهای ثانوی نسبی است. (مطهری، ۱۳۸۱: ۷۷). بنابراین می‌توان انتظار داشت که تحت اصل اخلاقی ثابتی، خداوند از زنان و مردان، رفتارهای متفاوتی را بر اساس تفاوت‌های موجود در آن‌ها، طلب کند.

اصول اخلاقی مختلفی بر مبنای هستی‌شناسی و انسان‌شناسی دینی، استوار گشته است. در ادامه مقاله ابتدا به صورت اجمالی، به ارتباط کلامی و غیرکلامی مطلوب در سیره اهل بیت علیهم‌السلام و قرآن، می‌پردازیم و بعد از آن، به اصل اخلاقی ناظر به آن‌ها، یعنی عفت، اشاره می‌شود. اسلام از ما انتظار دارد که در روابط خود (کلامی و غیرکلامی)، عقیف باشیم. این عفت، تحت مبنای کلی‌تری به نام کرامت انسان قرار می‌گیرد.

ارتباط کلامی مطلوب در قرآن و روایات

قرآن کریم این نوع ارتباط را به دو صورت عام و خاص مطرح کرده است:

محتوای سخن گفتن: «أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا» (بقره: ۲۳۵) «وَقُلْنَا قَوْلًا مَّعْرُوفًا»

(احزاب: ۳۲)، و راستگویی: «وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ». (احزاب: ۳۵)

زبان و تکلم، یکی از نعمت الهی و دارای ارزشی والاست: «حق زبان این است که آن را از زشت‌گویی باز داری، به گفتار نیک و ادب عادت دهی، از بیهوده‌گویی که جز زیان در بر ندارد، دوری کنی، با آن به مردم کمک کنی و با آن‌ها نیکو و شایسته سخن بگویی» (عاملی، ۱۴۰۹: ج ۱۷۲، ۱۵).

در بحث‌های اخلاقی اصلاح زبان و گفتار از آنجایی اهمیت فوق‌العاده به خود گرفته که زبان ترجمان دل و نماینده عقل و کلید شخصیت انسان و مهم‌ترین درجه روح انسان است. آیات قرآن کریم، گواه بر این است که میان زبان و فکر و اخلاق، رابطه خاصی است به گونه‌ای که با توجه به کلمات و سخنان می‌توان به اعماق باطن انسان راه یافت.^۲

قرآن کریم از همسران پیامبر ﷺ می‌خواهد به هنگام سخن گفتن جدی، خشک و به طور معمولی سخن بگویند، نه همچون زنان کم شخصیت که سعی می‌کنند با تعبیرات تحریک کننده سخن بگویند. تعبیر به «الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ» (احزاب: ۳۲) تعبیر بسیار گویا و رسائی است از این حقیقت که غریزه جنسی هنگامی که از حد بگذرد نوعی بیماری خواهد بود. قرآن کریم به زن و مرد به طور یکسان و مساوی دستور می‌دهد که بر محتوای سخن خود دقت داشته و از دروغ‌گویی، بیهوده‌گویی و پرحرفی، مزاح و شوخی‌های زشت، تهمت، غیبت و سخن تحریک‌آمیز، پرهیز کنند، تا آرامش روانی و حریم جنسی آن دو حفظ شود.

۱. «وَحَقُّ اللِّسَانِ إِكْرَامُهُ عَنِ الْخَنَا وَتَعْوِيدُهُ الْخَيْرَ - وَتَرْكُ الْفُضُولِ الَّتِي لَا فَايْدَةَ لَهَا - وَالْبِرُّ بِالنَّاسِ وَحُسْنُ الْقَوْلِ فِيهِمْ»

۲. محمد: ۳۰.

از روایات هم استفاده می‌شود که استقامت و درستی ایمان انسان به استقامت و درستی زبان اوست: (مازندرانی، ۱۳۸۲: ج ۲، ۸۷).

ارتباط غیر کلامی مطلوب

در قرآن و سیره اهل بیت علیهم‌السلام به عناصر ارتباط غیر کلامی اشاره شده است:

۱) نگاه

نگاه کردن از عناصر ارتباط کلامی است اما قرآن، خواسته است که مؤمنین و مؤمنات از نگاه خود بکاهند.

«قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ» (نور: ۳۰) «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ»

(نور: ۳۱)

از این آیه لزوم پاک‌ی چشم استفاده می‌شود، در این نوع ارتباط غیر کلامی، از زن و مرد خواسته شده است که، چشم فروبندد و این تعبیر لطیفی است به این منظور که اگر انسان به راستی هنگامی که با نامحرم روبرو می‌شود بخواهد چشم خود را کامل بندد ادامه راه رفتن و مانند آن برای او ممکن نیست اما اگر نگاه را از صورت و اندام او برگیرد و چشم خود را پائین اندازد گویی از نگاه خود کاسته است و صحنه‌ای را که ممنوع است از منطقه دید خود به کلی حذف کرده است.

از امام رضا علیه‌السلام روایت شده است: نگاه کردن به موهای زنان شوهردار و غیر شوهردار، حرام است؛ زیرا این نگاه، مرد را تهییج و تحریک می‌کند. و تهییج، شخص را به فساد و داخل

۱. محمد بن یحیی، عن أحمد بن محمد بن عیسی، و محمد بن إسماعیل، عن الفضل بن شاذان النیشابوری، عن صفوان بن یحیی، عن أبي الحسن الرضا قال: إن من علامات الفقه الحلم و الصمت.
۲. محمد بن إسماعیل عن علی بن العباس قال حدثنا القاسم بن الربیع الصحاف عن محمد بن سنان أن الرضا ع كتب فیما كتب من جواب مسائله حرم النظر إلى شعور النساء المحجوبات بالأزواج و غیرهن

شدن در حرام و اعمال ناپسندیده می‌کشاند و همچنین است حکم نگاه به غیر مو، [که نگاه مرد به آن‌ها حلال نیست]، مگر در موردی که حق تعالی [در قرآن، آن را استثنا کرده و] فرموده است: «وَأَلْقَا عِدُ مِنَ النَّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ» بر زنان سالخورده که از ولادت و عادت بازنشسته، امید ازدواج ندارند باکی نیست که لباس‌هایشان را غیر از چادر بر زمین بگذارند و اشکالی ندارد که به موهای مثل این زنان نگاه شود» (صدوق، ج ۲، بی تا: ۵۶۵).

این روایت نگاه به موی نامحرم را حرام می‌داند. انتهای روایت که اشاره دارد به عدم حرمت نگاه به زنان سالخورده، اشاره لطیفی است که حکم حرمت اولیه به خاطر دفع ضرر ناشی از جاذبه جنسی است چرا که زنان سالخورده غالباً، مورد توجه جنسی نیستند. امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: نظر دوختن به نامحرم از تیرهای زهرآلود شیطان است و چه بسیار نگاهی که حسرتی طولانی در پی داشته است. (عاملی، ۱۴۰۹: ج ۱۴، ۱۳۸، ح ۱). از این آیه و روایات و همین طور روایات مشابه، درمی‌یابیم که «نگاه» به عنوان یک عامل مهم در روابط بین دو جنس مطرح است. نگاه باید کنترل شود تا زن و مرد از آسیب در امان بمانند.

۲) چهره

چهره نقش مهمی در ارتباط غیر کلامی بازی می‌کند. امام معصوم علیه السلام توجه ما را به بخش دیگری از انسان سوق می‌دهد و می‌فرماید: «زینت درونی زیباتر از زینت ظاهر است.» (آمدی، ۱۳۵۹: ج ۱، ۳۰۷، ح ۱۱۷۵). تا تحت تأثیر چهره افراد قرار نگیریم و زیبایی ظاهری، فریبمان ندهد.

مِنَ النَّسَاءِ لِمَا فِيهِ مِنْ تَهْيِيجِ الرَّجَالِ وَمَا يَدْعُو التَّهْيِيجُ إِلَى الْفَسَادِ وَالدُّخُولِ فِيهَا لَا يَحِلُّ وَلَا يَحْمَلُ [يَحْمَلُ وَكَذَلِكَ مَا أَشْبَهَ الشُّعُورَ إِلَّا الَّذِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ أَلْقَا عِدُ مِنَ النَّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ نِيَابَهُنَّ غَيْرَ الْجِلْبَابِ وَلَا بَأْسَ بِالنَّظَرِ إِلَى شُعُورِ مِثْلِهِنَّ]

۳) پوشش مناسب

پوشش و نگاه هر چند دارای حکم مستقل و جداگانه‌اند ولی این دو حکم، از روح واحدی برخوردار است. درباره لزوم پوشش و نیز لزوم چشم‌پوشی، زنان و مردان تکلیف مشترکی دارند و خداوند تکلیف هر یک را به صراحت و مستقلاً بیان فرموده است.

امام صادق (ع) می‌فرماید: «برای حقارت و خاری آدمی همین بس که لباسی به تن کند که او را مشهور نماید یا مرکبی سوار شود که او را مشهور نماید.» (عاملی، ۱۴۰۹: ج ۵، ۲۴) در این روایت به صراحت از پوشش مناسب سخن آمده است.

در روایت دیگری، معصوم (ع) امر به حضور زن با نقاب در مجلس مردان نامحرم دارد. «به فقیه (امام معصوم (ع)) در مورد مردی که می‌خواست علیه زنی نامحرم شهادت دهد، نامه نوشتیم و پرسیدیم: آیا اگر دو نفر عادل شهادت دهند، فردی که پشت پرده ایستاده و صدای او شنیده می‌شود، همان زن مورد نظر است و این سخن آن زن است، این مرد می‌تواند علیه او شهادت دهد یا آنکه شهادت دادن بر او جایز نیست تا ظاهر شد و او را به چشم ببیند و سپس شهادت دهد، امام (ع) در پاسخ نوشت: زن با نقاب در برابر حاضران، آشکار گردد.» (صدوق، ۱۴۱۳: ج ۳، ۶۷ و ۶۸)^۲

۱. وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ السَّرَّاجِ عَنْ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ خِزْيًا أَنْ يَلْبَسَ ثَوْبًا يَشْهَرُهُ - أَوْ يَرْكَبَ دَابَّةً تَشْهَرُهُ.

۲. كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ ع فِي رَجُلٍ أَرَادَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَى امْرَأَةٍ لَيْسَ لَهَا بِمَحْرَمٍ هَلْ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْهَا مِنْ وَرَاءِ السِّتْرِ وَيَسْمَعُ كَلَامَهَا إِذَا شَهِدَ عَدْلَانِ أَنَّهَا فُلَانَةُ بِنْتُ فُلَانٍ - الَّتِي تُشْهَدُ وَ هَذَا كَلَامُهَا أَوْ لَا تَجُوزُ الشَّهَادَةُ عَلَيْهَا حَتَّى تَبْرُزَ وَ تُشْبِثَهَا بِعَيْنَيْهَا فَوْقَ عَ تَنْقَبُ وَ تَظْهَرُ لِلشُّهُودِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

۴) عدم استفاده از محرک

در روایت از حضرت رسول ﷺ نقل شده است که ایشان فرمودند: هر زنی که بوی خوش استعمال کند و از خانه خارج شود، تا هنگام بازگشت به منزل مورد لعن است. (مازندرانی، ۱۳۸۲: ج ۱، ۳۴۸، ۳۴۹) «^۱

۵) عدم اختلاط

رسول اکرم ﷺ می‌فرمایند: «بر زنان است که از وسط راه حرکت ننمایند، بلکه کنار دیوار و کوچه را برای راه رفتن خود اختیار نمایند.» (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۵، ۵۱۸).
 بر طبق این روایت، حضرت ختمی مرتبت با دستور به عدم اختلاط، ضمن پذیرش حضور زنان، بین انسان و محرک‌های جنسی، مانعی ایجاد کرده است. تا زنان و مردان بتوانند با آرامش به فعالیت‌های اجتماعی خود برسند.

بنابراین روایات، اهل بیت علیهم‌السلام چهارچوب‌های ارتباط غیر کلامی مطلوب را بیان داشته‌اند. با حفظ نگاه، و پوشش مناسب و حفظ حیا و پرهیز از امور محرک جنسی، می‌توان ارتباط سالمی با جنس مخالف برقرار کرد.
 محور ارتباط مطلوب، غریزه جنسی نخواهد بود و زن و مرد می‌توانند با آرامش روانی، به فعالیت‌های اجتماعی خود بپردازند.

اصل اخلاقی عفت

سوال دوم، درباره اصل اخلاقی ناظر به ارتباط کلامی و غیر کلامی است.

۱. قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آله: «أَيَّةُ امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ وَ خَرَجَتْ بَيْتَهَا فَهِيَ تَلْعَنُ حَتَّى تَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهَا مَتَى رَجَعَتْ.

۲. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ صَبِيحٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَيْسَ لِلنِّسَاءِ مِنْ سَرَوَاتِ الطَّرِيقِ شَيْءٌ وَ لَكِنَّهَا تَمْشِي فِي جَانِبِ الْحَائِطِ وَ الطَّرِيقِ.

عفت یعنی: خودداری از آنچه که زیبا و شایسته نیست، خودداری از حرام‌ها و طمع‌های پست. (ابن منظور، ۱۹۹۷: ص ۲۵۳).^۱

عفت حالتی نفسانی است که مانع سلطه شهوت بر انسان می‌گردد و انسان عقیف کسی است که با تمرین و تلاش مستمر و پیروزی بر شهوت به این حالت دست یافته باشد. (مفردات الفاظ قرآن، ۱۹۹۲، ص ۵۷۳).

عفت به معنای آن است که قوای شهوانی در برابر قوای عقلانی مطیع و منقاد باشد اگر عقل فرمان داد اطاعت کند و اگر نهی کرد اجتناب کند. (متقی فر، ۱۳۸۸: ۳۷). آنچه از جستجو در سایر کتاب‌های لغت می‌توان فهمید این است که «عفت» به معنای نگهداشتن نفس از ارتکاب معاصی و کارهای حرام می‌باشد.^۲

عفت ملکه‌ای اخلاقی است که رفتار ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این ویژگی اخلاقی منحصر به اخلاق جنسی نیست اما، در اخلاق جنسی کاربرد فراوانی دارد. (متقی فر، ۱۳۸۸: ۳۷-۳۹).

خداوند در قرآن کریم بر عفت تأکید دارد.^۳ از آیات قرآن چنین به دست می‌آید که عفت و پاکدامنی موجب می‌شود تا انسان در مسایل جنسی رو به اعتدال رود (ازدواج) و از گرایش به اسراف و رفتن به بی‌راه‌ها در این حوزه خودداری ورزد زیرا عفت‌ورزی و ایجاد شرایط عفاف در انسان موجب می‌شود تا نفس از هر زشتی محافظت شود و امکان سوء استفاده و نیز نسبت‌های ناروا به انسان برای دیگران فراهم نیاید.^۴

۱. الْعِفَّةُ: الْكَفُّ عَمَّا لَا يَحِلُّ وَ يَجْمَلُ. عَفَّ عَنِ الْمَحَارِمِ وَ الْأَطْمَاعِ الدَّنِيَّةِ.

۲. عفت اصل اخلاقی است که اختصاص به زنان ندارد اما به علت رابطه تنگاتنگ بحث حجاب و عفاف، عده‌ای گمان برده‌اند که عفت، ارزشی زنانه است. (معصومه امیری، رابطه جنسیت و اخلاق، ۲۲).

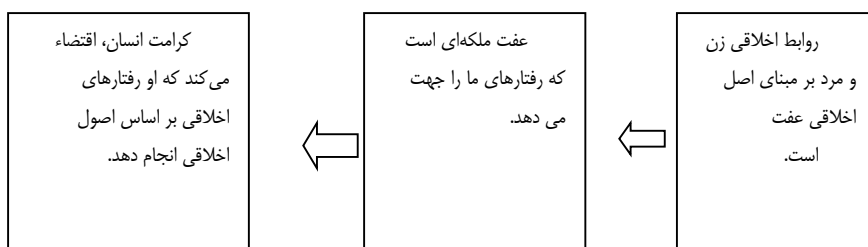
۳. مومنون: ۵-۷؛ معارج: ۲۹-۳۰.

۴. نور: ۲۶.

زنان و مردان، موظفند که با تمرین و رعایت تقوای الهی غرایزشان را تحت کنترل درآورده و نفس خود را از ارتکاب معاصی و کارهای حرام نگه دارند. که رعایت این امر در زن و مرد باعث حفظ امنیت جنسی زن و مرد در خانواده و جامعه و رسیدن آن دو به کمال مطلوب می‌باشد. با رعایت حریم در کلام و رعایت مباحث مربوط به نگاه و پوشش و... می‌توان کلام و رفتار عقیفانه داشت.

نظام اخلاقی اسلام، انسان را در بهترین و والاترین جایگاه تصویر می‌کند و هویت انسان را تنها در ارتباط با خالق جهان و کل نظام هستی داری معنا و مفهوم می‌داند این نظام برای انسان چنان جایگاه والایی قائل است که هیچ‌یک از مکاتب بشری را نظیر آن نمی‌توان یافت. انسان خلیفه خدا و جانشین خدا بر روی زمین است.

این انتخاب‌های انسان است که آینده او را شکل می‌دهند. انتخاب‌های او در حیطه‌های مربوط به جنس، از جمله روابط بین دو جنس در حیطه خانواده و اجتماع، می‌تواند به تکامل او کمک کند. تکامل انسانی و دستیابی به کرامت اکتسابی و کمال نهایی از راه بندگی (اطاعت کامل و محض از خدا) و عبادت (انجام کارهایی که موجب رضایت و محبت خداوند است و چه به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم جهت‌گیری آن‌ها به سوی خدا بوده و به قصد تقرب به انجام می‌گیرد) است.

نتیجه

اسلام، ارتباط کلامی و غیر کلامی بین زن و مرد را نفی نمی‌کند، بلکه برای آن، چارچوب-های اخلاقی قائل است. بر طبق سیره اهل بیت β می‌توان با کنترل نگاه و پوشش مناسب و

حفظ حیا، رفتاری عقیفانه انجام داد. عفت، اصل اخلاقی مشترک بین زن و مرد است اما رفتارهای مبتنی بر عفت، در زن و مرد متفاوت‌اند. مثلاً: نوع پوشش زن و مرد با توجه به فقه، مشخص می‌شود و متفاوت است.

با داشتن کلام و رفتار عقیفانه، ضمن انجام دستورات اوصیاء الله، زمینه کرامت اکتسابی و کمال فراهم می‌شود.

- قرآن مجید
- ابن منظور، محمد بن مكرم؛ لسان العرب؛ الطبعة الاولى، بيروت: داراحياء، ۱۹۹۷م.
- امیری، معصومه؛ رابطه جنسیت و اخلاق، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان افغانستان، بی تا.
- پسندیده، عباس؛ پژوهشی در فرهنگ حیا؛ چاپ ۴، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۴.
- جمال الدین محمد، خوانساری؛ شرح محقق بارع جمال الدین محمد خوانساری بر غررالحکم و درر الکلم؛ چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران، موسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۵۹.
- جوادی آملی، عبدالله؛ زن در آئینه جلال و جمال؛ قم: مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۷۱.
- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن؛ الطبعة الاولى، دمشق: دارالقلم، ۱۹۹۲م.
- ساعتچی، محمود؛ روانشناسی در کار؛ چاپ اول، تهران: سازمان و مدیریت، ۱۳۶۹.
- شکری چوبی، روح الله؛ اخلاق جنسی و تأثیر آن بر زندگی بشر؛ قم: نینوا، ۱۳۸۵.
- طاهرپور، محمدشریف؛ تبیین مبانی هستی شناسی اخلاق جنسی از دیدگاه اسلام؛ اسلام و پژوهش های تربیتی، سال سوم، شماره اول، بهار و تابستان ۹۰، ص ۵۹ تا ۶۲.
- عاملی، حرّ، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه؛ ۲۹ جلد، قم: مؤسسه آل البیت (ب)، ۱۴۰۹.
- فلسفه اخلاق، مجتبی، مصباح، چاپ ۴، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، زمستان ۷۸.
- فلسفی، محمدتقی؛ اخلاق از نظر همزیستی و ارزش های انسانی؛ قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.
- قمی، صدوق، محمد بن علی بن بابویه؛ علل الشرائع؛ ۲ جلد، قم: کتابفروشی داورى، بی تا.
- _____؛ من لا یحضره الفقیه؛ ۴ جلد، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ه.ق.
- کاوه مریان، میترا؛ ارتباط اداری زنان و مردان؛ تهران: نظری، ۱۳۹۲.

— کلینی، ابوجعفر، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ ۸ جلد، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷.

— مازندرانی، محمد صالح بن احمد بن شمس سروی؛ شرح الکافی؛ ۱۲ جلد، چاپ اول، تهران: المكتبة الإسلامیة، ۱۳۸۲ ه.ق.

— متقی فر، غلامرضا؛ درآمدی بر نظام اخلاق جنسی در اسلام؛ چاپ اول، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، ۱۳۸۸.

— مطهری، مرتضی؛ اخلاق جنسی در اسلام و غرب؛ قم: صدرا، بی تا.

— _____؛ تعلیم و تربیت در اسلام؛ ج ۷، تهران: صدرا، ۱۳۷۱.

— _____؛ سیری در سیرة نبوی؛ چاپ چهارم، تهران: صدرا، ۱۳۸۰.

— _____؛ مسئله حجاب؛ تهران: صدرا، ۱۳۶۹.

مقاله:

— هام، مگی؛ گمبل، سارا؛ فرهنگ نظریه‌های فمینیستی؛ مترجمان: نوشین احمدی خراسانی؛ فیروزه مهاجر؛ فرخ قره داغی، تهران: توسعه، ۱۳۸۲.

— هولمز، ماری؛ جنسیت و زندگی روزمره؛ ترجمه: محمد مهدی لیبی؛ تهران: نقد افکار؛ ۱۳۸۷.